

Чернівецький торговельно-економічний інститут Київського національного торговельно-економічного університету, м. Чернівці

ОСОБЛИВОСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ І ДИСПРОПОРЦІЙНОСТІ НА СВІТОВОМУ РИНКУ

Основним завданням даної статті є аналіз питань, що стосуються інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки й отримання сьогодишнього результату від даних процесів у вигляді глобальних диспропорцій і дисбалансів та спроба відповіді на них.

Ключові слова: *інтернаціоналізація, глобалізація, диспропорції, дисбаланс.*

Постановка проблеми. Упродовж останніх десятиліть система світового господарювання зазнала суттєвих змін, переважно характеризуючись збільшенням масштабності зв'язків між суб'єктами міжнародних економічних відносин, поглибленням кооперації і посиленням взаємозалежності. Інтернаціоналізація господарського життя досягла своєї найвищої - глобальної - стадії. Глобалізація стала невід'ємною складовою функціонування світової економічної системи.

Країною-лідером світової економіки та епіцентром глобальних збурень і диспропорцій є Сполучені Штати. Посідаючи лідируючі позиції за своїм економічним потенціалом, досягненнями у галузі науково-технічного прогресу, фінансовому розвитку та світовому впливу, США були і залишаються рушієм глобалізації міжнародних економічних відносин і притаманних їм диспропорцій та дисбалансів.

Усе більше знаходить прояв і причинно-наслідковий зв'язок між перевиробництвом національної валюти США - долара - і світовою фінансово-економічною кризою. Розповсюдження долара по усьому світові давало змогу фінансовій системі США тривалий час згладжувати диспропорції у своїй економіці, фінансувати величезні дефіцити й підтримувати споживчий попит. Масове виробництво доларів США без реального забезпечення сприяло також різкому збільшенню фінансового сектора у світовому масштабі, побудові фінансових пірамід, які не підлягали належному контролю з боку держав, формуванню віртуального капіталу у значних масштабах та утворенню "бульбашок" на фінансових ринках.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми становлення глобалізаційних процесів у суспільстві, соціально-економічних наслідків цих процесів для світогосподарського розвитку, а відповідно, і виявлення диспропорційності розвитку

світової економіки знайшли відображення в працях зарубіжних і вітчизняних учених Д.Белла, В.Гесця, Л.Григор'єва, П.Друкера, В.Іноземцева, В.Крем'яня, Ж.Ліотара, Ф.Лук'янова, У.Мартіна, І.Масуди, Ф.Махлупа, Л.Мельника, А.Мокія, М.Пората, Р.Робертсона, М.Саліхова, Т.Стоун'єр, А.Толстоухова, А.Тоффлера, А.Турена, Ю.Хаяші, А.Чухно, Л.Шинкарук і ряду інших вчених.

Однак, незважаючи на очевидні здобутки сучасної наукової думки, цілий ряд проблем, пов'язаних з основними світогосподарськими диспропорціями та ризиками їх впливу на економіку країн світу в контексті формування політики економічного зростання, залишаються вивченими недостатньо повно. Саме цей напрямок нашого дослідження визначає невирішену частину загальної проблеми, якій присвячується дана стаття.

Формулювання цілей статті. Основними завданнями нашого дослідження є аналіз питань, що стосуються інтернаціоналізації та глобалізації світової економіки і отримання сьогодишнього результату від даних процесів у вигляді глобальних диспропорцій і дисбалансів та спроба відповіді на них.

Виклад основного матеріалу. Нині утворилася нова тенденція у розвитку світової економіки, яка полягає у фінансуванні країнами, що розвиваються, дисбалансів в економіках розвинених країн. Країни Східної Азії, такі як Японія, Китай та арабські країни - експортери нафти характеризуються високим рівнем нагромаджень і формуванням значних золотовалютних резервів (в основному номінованих у доларах США) на тлі дефіциту заощаджень у розвинених країнах, особливо в США (див. рис.1). Так, відбувається поступове перенесення центру тяжіння світових фінансів із Заходу - на Схід, від приватного сектора - до державного. Дану тенденцію можна розглядати в контексті глобальних дисбалансів [8].

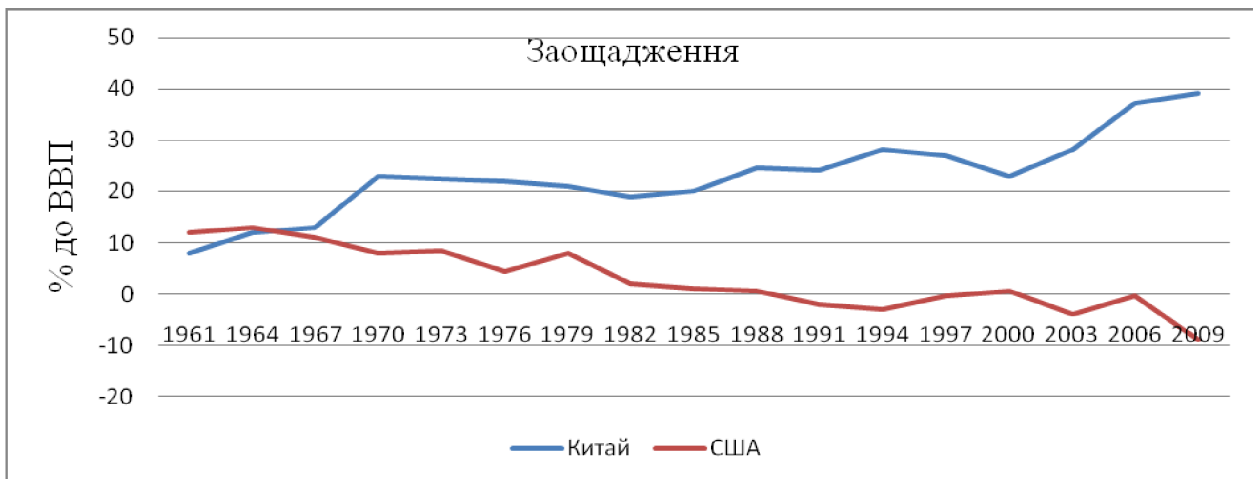

Рис.1. Диспропорції у рівні заощаджень у США та Китаю у % до ВВП

Фінансування країнами, що розвиваються, дисбалансів в економіках розвинених країн є новим віянням у розвитку світової економіки, повністю відрізняючись від процесу, який відбувався раніше. У зв'язку з цим можна говорити про те, що розпочався процес трансформації економічного впливу країн, що розвиваються, у сфері міжнародних фінансів, яка упродовж декількох століть контролювалася західними інститутами.

А тепер розглянемо диспропорції на світовому ринку виробництва та торгівлі. Їх загострення також стало передумовою до розвитку світової кризи. Дану тенденцію можемо досить детально побачити на рис. 2., який показує глобальну диспропорцію торговельного балансу між США та Китаєм [7].

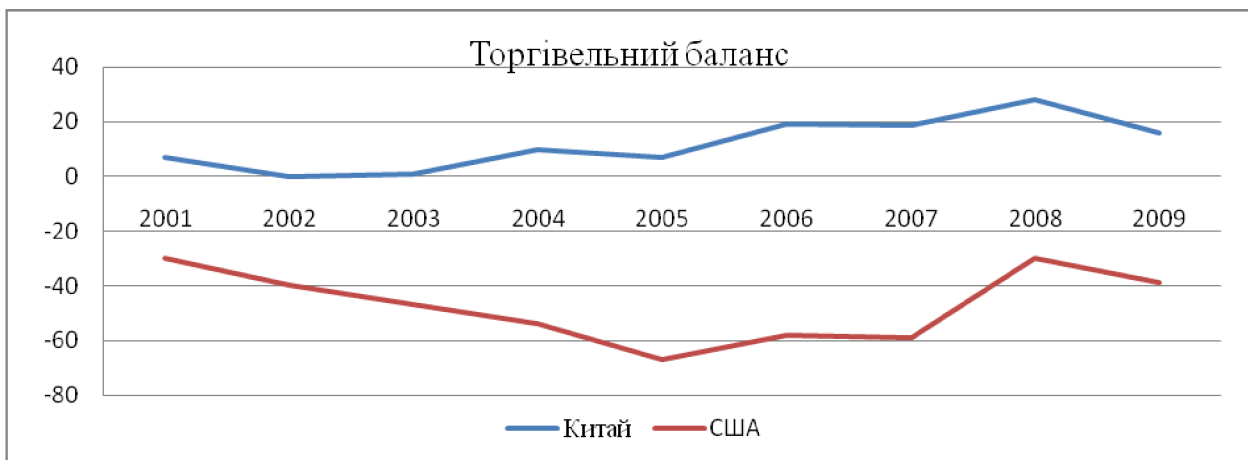

Рис.2. Глобальна диспропорція торговельного балансу між США та Китаєм

Глобалізація усіляко сприяла розширенню простору ринкових відносин. Розвинені країни "виносили" виробництво у країни, що розвиваються, з метою зниження витрат та збільшення ефективності. При цьому споживчі можливості населення розвинених країн, яке було зайняте у реальному секторі, зменшувались. Тільки дуже обмежено вони компенсувалися "новою економікою": сферою послуг та інформаційних технологій. У зв'язку з цим купівельна спроможність населення у США стала підтримуватися політикою дешевого кредиту.

Зростання ж заборгованостей компенсувалося новими кредитами, внаслідок чого в останні роки темпи зростання заборгованості домогосподарств досягали 8-10% у рік, при тому, що економіка вище 4% ніколи не підіймалась. Як наслідок, приблизно американської економіки могло існувати лише під емісійний попит. Отже, понад 30 років реальна заробітна плата не збільшувалась.

Якщо проаналізувати боргове навантаження домашніх господарств ряду країн (рис.3.), то побачимо зовсім не втішну ситуацію [6].

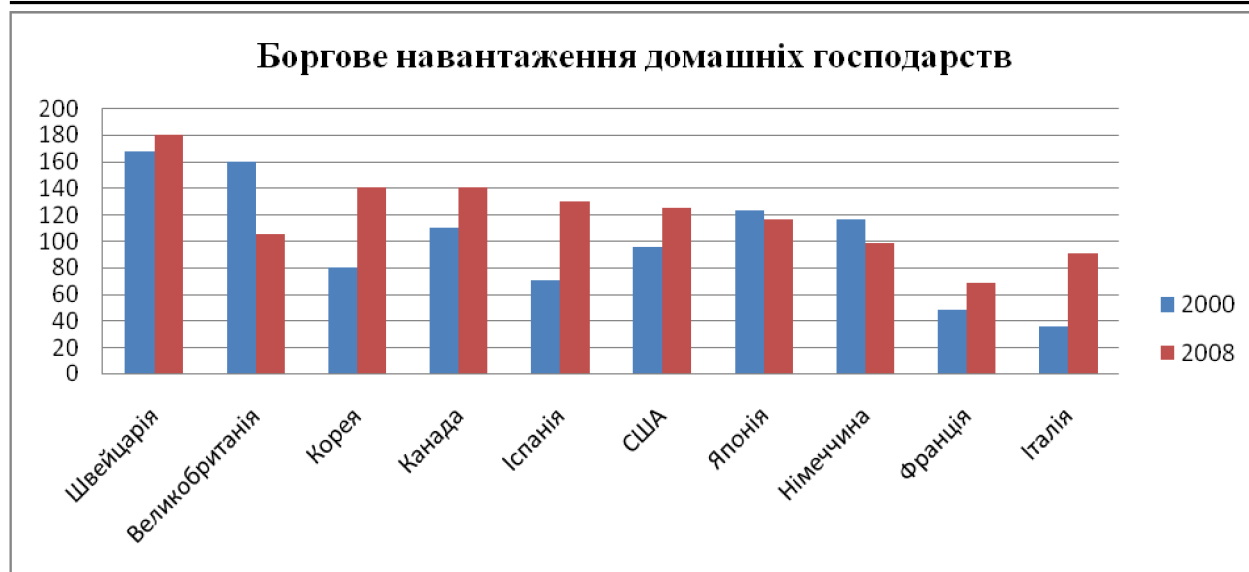

Рис.3. Глобальні диспропорції: боргове навантаження домашніх господарств

Так, економіка США характеризується й хронічним дефіцитом державного бюджету (у 2009 р. - 1342 млрд. дол.). Наявність дефіцитів-близнюків в американській економіці (зовнішньоторговельний і бюджетний дефіцити) свідчить про те, що США витрачають більше, ніж заробляють, тобто фактично живуть у борг. Більше того, поєднання даних дефіцитів з фактором низьких відсоткових ставок у США сприяє послабленню національної валюти, узв'язку з чим приплив капіталу з-за кордону поступово скорочується. Щодо джерел фінансування бюджетного дефіциту США, то головним з них є боргове фінансування, при цьому американський уряд позичає у борг як усередині країни, так і за кордоном (приблизно у співвідношенні 40% і 60% відповідно). На кінець 2009 р. загальний обсяг державного боргу США перевищив 12 трлн дол., або 83,2% ВВП США. Приблизно 60% цього боргу знаходиться на руках у інвесторів у вигляді державних облігацій, інші 40% є внутрішнім урядовим боргом. Федеральна влада США ніколи не відмовлялась від виконання своїх боргових зобов'язань і ніколи не оголошувала мораторій на плату відсотків по боргу. Однак на сьогодні державний борг досяг критичної позначки, являючи собою серйозну загрозу для усієї світової економіки. Для розв'язання цієї проблеми необхідно забезпечити бурхливе зростання американської економіки, інакше обслуговувати державний борг для Вашингтону стане укрій скрутно [4, с.69-81].

Доказом зміни тенденцій у сфері світового економічного впливу стали саміти "Великої двадцятки". На них США виступали вже не як незаперечний світовий лідер, а скоріше як рівний серед рівних, проявляючи прагнення знайти і

запропонувати "спільний знаменник" для користі та в інтересах усіх учасників. Отже, спостерігається наступ нової ери в економічному розвитку багатополярного світу. Обговорення на тему про те, як припинити економічну кризу, які мали місце на саміті країн-членів G20, що разом нараховують 80% світового ВВП, 66% світового населення і 90% світової торгівлі, символізували початок цієї нової парадигми [1].

На сьогодні можемо стверджувати, що світова фінансово-економічна криза розпочалася з фінансової кризи у найбільшій економіці світу - економіці США й розповсюдилася за ефектом "падаючого доміно" по усьому світові. У результаті виявилися проблеми не лише у національному господарстві США, але також очевидні суперечності у глобальній економічній системі, які вимагають перегляду й відповідного корегування.

Щодо джерел фінансової кризи у США, її основних факторів, які сприяли дестабілізації ситуації на світових фондових ринках, а також її стрімкого розвитку, то зазначимо таке. Застосування неоліберальної доктрини розвитку світової економіки, яка проповідує лібералізацію фінансових ринків, а також прискорення процесу глобалізації економіки, на практиці привели до безпрецедентного збільшення фінансового сектора, і не тільки у США, а й усіх країнах "Групи 7". Відповідні розрахунки здійснив російський дослідник професор А.І. Динкевич (див. табл.1) [2, с.23-24].

Як видно, у 2007 р. активи країн G7 перевищували їхній ВВП у 5,69 разу, у тому числі фінансові активи - у 3,36 разу, а матеріальні активи - у 2,33 разу.

Завдяки різкому збільшенню фінансового

ВВП і активи країн G7 у 2007 р.

Країни	ВВП		Активи		Структура активів країн G7			
	млрд. дол.	у % до підсумку	млрд. дол.	у % до підсумку	Фінансові активи		Матеріальні активи	
					млрд. дол.	у % до підсумку	млрд. дол.	у % до підсумку
США	13811,2	20,0	69056,0	20,6	45646,0	66,1	23479,0	33,9
Японія	4017,8	6,0	24106,8	7,2	14536,4	60,3	9570,4	39,7
Німеччина	2868,6	4,3	17211,6	5,1	9931,1	57,1	7452,6	42,9
Велика Британія	2182,2	3,2	15275,4	4,5	9822,1	64,6	5392,2	35,4
Франція	2152,3	3,2	12913,8	3,9	5979,1	46,3	6934,7	53,7
Італія	1875,7	2,8	13129,9	3,9	6788,2	51,7	6341,7	48,7
Канада	1193,8	1,8	7162,8	2,1	3008,4	42,0	4154,4	58,0
Усього G7	28101,6	41,8	159865,3	47,3	94315,2	59,0	65541,1	41,0
Світ	67227,2	100,0	336136,0	100,0				

сектору ринок похідних фінансових інструментів досяг небачених масштабів. Обороти фондового ринку (вторинні торги на ринку акцій) з 1965 р. зріс з 10% номінального ВВП до 300% у 2007 р. Сумарний обсяг торгівлі акціями сьогодні становить 40 трлн. дол. на рік, що дає змогу фінансовому сектору заробляти 500 млрд. дол. на адмініструванні торгів [5].

Обсяг позабіржових деривативів сьогодні становить 595 трлн. дол. - у 9 разів більше розмірів світового ВВП. А обсяг біржових деривативів (опіони і ф'ючерси) досягнув, за оцінками Банку міжнародних розрахунків, 2,3 квадрильона доларів [5].

Проблеми США - не виключно у фінансовому секторі. Вони значно глибші, оскільки ґрунтуються на перерозподілі доходів у економіці та міжнародному поділі праці. Розв'язання цих проблем простим грошовим накачуванням і фіскальними стимулами неможливе. Заходи уряду США більш-менш стабілізують ситуацію, але структурні довгострокові проблеми економіки вони швидше усугубляють, аніж розв'язують.

Важливим аспектом питання диспропорційності є аналіз стану країн "великої двадцятки". Важливим наслідком здійснення та відокремлення фінансової сфери стала серйозна трансформація самого світогосподарського устрою. Після руйнування Радянського Союзу та його економіки склалася особлива конфігурація світового господарства, яку можна визначити як однополярний світ плюс двополюсна світова економічна система.

центром виробництва товарів (КНР та інші країни, що розвиваються).

Однополярний світ представлено військово-політичною зверхністю США у світовій політиці, а двополюсна світова економічна система, за якої виник і закріпився розподіл двох світових центрів, уособлюється (1) світовим центром виробництва грошей (США) й (2) світовим центром виробництва товарів (КНР та інші країни, що розвиваються).

Формально виникла нова модель рівноваги у світовій економіці, основана, здавалось би, на ринкових принципах обміну. В останні 20 років вона забезпечувала понад зростання світової економіки, але, у кінцевому рахунку, вона не змогла витримати перевантажень, що виникли. Не витримала тому, що насправді перетворилася на модель нерівноваги, де, з одного боку, мало місце надлишкове споживання США та розвинених країн Заходу, а з іншого боку - недоспоживання (тобто бідності і зубожіння) для переважної більшості країн. Природу глобальних диспропорцій ілюструють такі факти: на США, де мешкає 5% населення світу, припадає 24% світового товарного ринку, а на Китай з його 20% світового населення - лише 6% світового товарного ринку. Виходить майже дзеркальне відображення двох протилежних пірамід [4, с. 30-35].

Нагадаємо, що Піднебесна почала динамічно розвиватися наприкінці 70-х років минулого століття не на базі власних інтелектуальних і промислових ресурсів і навіть не з рішення про створення національної технологічної бази, як було

прийнято у середині 60-х років Мао Цзедунем, а з отримання нових американських технологій і ринку збуту в США.

Масовий імпорт споживчих товарів з Китаю повинен був поставити на ноги долар, зберігши за ним статус головної світової резервної валюти та зв'язати надлишкову доларову масу імпортом шопінгом. А далі наприкінці 80-х років західні компанії увійшли до смаку й розпочалося практично обвальне виведення своїх виробництв у Китай та Південно-Східну Азію, накачуючи азійські економіки інвестиціями. Причина була банальною: надто дешева й на рідкість дисциплінована робоча сила у поєднанні з теплим кліматом різко знижували собівартість і робили продукцію надрентабельною. І в же у 1993 р. пасивне сальдо США у торгівлі з КНР перевищило \$ 22 млрд. [7].

На сьогодні сумарний ВВП США і КНР становить 1/3 світового. При цьому склалася така ситуація, що напряду ані США, ані Китай не можуть безпосередньо завдавати шкоди один одному. Взаємне проникнення обох економік настільки велике, що удар одного під видих іншому викликає симетричний збій дихання у нападаючого. Хоча зростаючий рекордними темпами дефіцит торгового балансу США не може не викликати головного болю у Вашингтона. Рушієм збільшення дефіциту є азійський імпорт. Китайський фактор і меншою мірою підвищення світових цін на вуглеводи спровокували зростання на 33% дефіциту торгового балансу США за підсумками 2010 р. - до \$ 497,8 млрд. Роком раніше цей показник був зафіксований на позначці \$ 374,9 млрд. [7].

При цьому Китай експортує у США не лише взуття і одяг (біля \$ 100 млрд.), але й продукцією високих переділів. Думка, що Китай спеціалізується винятково на експорті низько технологічних товарів, застаріла. Досить сказати, що КНР експортує продукцію машинобудування на суму понад \$ 650 млрд. (52% від усього експорту). Як вважає Ф.Лук'янов, у найближчі роки головною лінією напруги стануть відносини США і Китаю, які нерозривно ув'язані з характером глобальної економіки [3].

Висновки. Взаємозв'язок двох гігантів (позичальник - кредитор, споживач - виробник) давно обтяжує обидві країни, а саме США та Китай. А світова фінансова криза продемонструвала, що схема, побудована на її базі, є несталою й череватою потрясіннями для усієї планети. В ідеалі потрібні скоординовані зусилля з демонтажу такої системи та диверсифікації джерел зростання і розвитку, однак це означає необхідності якісної зміни економічної політики в обох країнах.

У рамках G20 Уряд США закликає своїх партнерів знижувати глобальні диспропорції між імпортом та експортом. Інакше кажучи, провести і закріпити у рішеннях через засідання G20 такі умови зовнішньоекономічної стратегії у світі, щоб подолати від'ємне сальдо у торговельному балансі передусім з Китаєм та "азійськими тиграми" (Південна Корея, Сінгапур, Тайвань), а також із Німеччиною, у яких тепер позитивне сальдо торгового балансу передусім із ... США. А країни з великими доходами бажають закріпити вигідні для себе умови зовнішньої торгівлі, насамперед із США, і заробляти й далі, збільшуючи валютні резерви. Показники Китаю, наприклад, просто вражають астрономічними цифрами. Його валютний запас досягає \$2,6 трлн., що, на думку фахівців, і стало головною причиною дисбалансу у світовій торгівлі.

Сьогодні для всіх очевидно, що КНР вдало використала можливості свободи міжнародної торгівлі і руху капіталів, які відкривалися у рамках "Вашингтонського консенсусу". Це забезпечило безпрецедентне піднесення національної економіки. Однак криза стремувала її реструктуризації, яка інтенсивно продовжується. Якщо у передкризовому 2006 р. питома вага китайського експорту у ВВП становила 69%, то у посткризовому 2010 р. вона ледь досягає 50%. Внутрішнє споживання зросло до 35% ВВП, а позитивне сальдо поточного платіжного балансу Китаю скоротилося упродовж 2010 р. з 11% ВВП до 6,1%. Швидко збільшується імпорт. Сьогодні Китай шукає нову стратегію і нове місце у світі.

Оцінюючи найближчі перспективи глобальної економіки, ми не можемо не погодитися з думкою російських дослідників Л.Григор'єва і М.Саліхова, які вважають, що оскільки у 2008-2009 рр. практично усі розвинені країни і більша частина країн, що розвиваються, зіштовхнулися із суттєвим падінням виробництва, у світі не залишилося значимих зростаючих ринків для підтримання зростання. Такі великі ринки, що розвиваються, як Китай та Індія, не можуть слугувати заміною: Індія - дуже замкнена економіка, Китай же дотримується стратегії експортно-орієнтованого зростання, а його внутрішній ринок підтримує переважно виробників сировинних товарів і ресурсів, хоча частково азійські виробники знайшли шляхи на захищений китайський ринок за рахунок зовнішньоторговельної інтеграції усередині АСЕАН. У даній кризі економіка Китаю (її імпорт) відіграла стабілізуючу роль (зокрема, для Росії), хоча вона далеко не замінила США у ролі амортизатора під час кризи або локомотиву під час поживлення [1].

Що ж до питання про вирівнювання світових дисбалансів, особливо дефіцитів у США і курсу

юаня, то воно є й питанням про характер середньострокового розвитку глобальної економіки. Фактично - це перевірка для глобального управління, МВФ та їхньої координації. Збереження валютного миру і вирівнювання глобальних диспропорцій у світовій економіці і є найважливішим завданням для "Групи 20" на найближчі роки.

Список літератури

1. Л.М. Григорьев, М.Р. Салихов. Предчувствие валютной войны. "Большая двадцатка" и будущее мировой стабильности // Россия в глобальной политике. Номер 6 Ноябрь/Декабрь 2010
2. А.И. Динкевич. Мировой финансово-экономический кризис (Опыт структурно-функционального анализа). - Деньги и кредит - 10/2009 - С. 23-24.
3. Ф. Лукьянов. Клинич политики и экономики. ("ИноСМИ", Россия, 05/01/2011 <http://twitter.com>)
4. Структурні зміни та економічний розвиток України: монографія / [Геєць В.М., Шинкарук Л.В., Артьомова Т.І. та ін.]; за ред. д-ра екон. наук Л.В.Шинкарук; НАН України; Ін-т екон. та прогнозув. - К., 2011. - 696с.
5. U.S. Department of Treasury. Major Foreign Holders of Treasury Securities.// <http://www.treas.gov/tic/mfh.txt>.
6. The Global Competitiveness Report 2010 - 2011 [Електронний ресурс] // World Economic Forum. - 2010. - Режим доступу: <http://www.weforum.org/documents/GCR10/index.html>. Назва з екрану.
7. World Economic Outlook (International monetary Fund). - Washington DC: International Monetary fund, April 2011. - 221 p.
8. Competitiveness Report 2008-2009, 2009-2010, 2010-2011.

Аннотация

Анатолий Вдовичен

ОСОБЕННОСТИ ГЛОБАЛИЗАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ И ДИСПРОПОРЦИОНАЛЬНОСТИ НА МИРОВОМ РЫНКЕ

Основным заданием данной статьи является анализ вопросов, касающихся интернационализации и глобализации мировой экономики и получение сегодняшнего результата от данных процессов в виде глобальных диспропорций и дисбалансов, и попытка ответа на них.

Ключевые слова: интернационализация, глобализация, диспропорции, дисбаланс.

Summary

Anatoliy Vdovichen

GLOBALIZATION PROCESSES FEATURES AND DISPROPORTIONALITY IN THE WORLD MARKET

There is an analysis of questions which touch internationalizations and globalizations of world economy and receipt of today's result from these processes as global disproportions and disbalances and attempt of answer on them the basic tasks of this article.

Keywords: internationalization, globalization, disproportions, disbalance.